

NUKLEARNA SIGURNOST I PROCESI GLOBALIZACIJE - STANJE U REPUBLICI SRPSKOJ

NUCLEAR SAFETY AND GLOBALIZATION PROCESS - SITUATION IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Miodrag N. Simović³⁸⁵

Dragan Jovašević³⁸⁶

DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018.921>

Apstrakt: *Savremeni tokovi globalizacije uopšte, a posebno na području Zapadnog Balkana u velikoj mjeri zavise od efikasnog funkcionisanja pravne države i vladavine prava u svakoj pojedinoj državi, odnosno efikasnog suprotstavljanja različitim oblicima i vidovima bezbjednosnih izazova. Među ovim izazovima za nacionalnu, regionalnu, pa i globalnu bezbjednost, odnosno oblicima i vidovima ugrožavanja bezbjednosti uopšte ili pojedinih njenih segmenata, posebno se izdvajaju oni koji ugrožavaju nuklearnu sigurnost. Stoga se na međunarodnom (univerzalnom i regionalnom) nivou, kao i u zakonodavstvu pojedinih država uspostavljaju efikasni pravni mehanizmi organizovanih, sistematskih, sveobuhvatnih i multisektorskih mjera, sredstava i postupaka za sprječavanje i suzbijanje različitih oblika i vidova povrede ili ugrožavanja nuklearne sigurnosti. O pravnim aspektima sprječavanja i suzbijanja krivičnih djela kojima se ugrožava nuklearna sigurnost u zakonodavstvu Republike Srpske (Bosna i Hercegovina) govori se u ovom radu.*

Ključne riječi: *nuklearna sigurnost, međunarodni standardi, globalizacija, krivična djela, krivična sankcija.*

Abstract: *Modern processes of globalization in general, especially in the Western Balkans, depend to a great extent on the efficient functioning of the rule of law and the rule of law in each individual state, i.e. the efficient fight against various forms and aspects of security challenges. Among those challenges for national, regional and global security, or the forms and aspects of endangering of security in general or in some of its segments, special attention is paid to those who endanger nuclear safety. Therefore, effective legal mechanisms for organized, systematic, comprehensive and multi-sectoral measures, means and procedures for preventing and combating various forms and aspects of violation or endangering of nuclear safety, are established at the international (universal and regional) level, as well as in the legislation of individual countries. The legal aspects of the prevention and fighting against crimes endangering nuclear safety in the legislation of the Republika Srpska (Bosnia and Herzegovina), are discussed in this Paper.*

Key words: *nuclear safety, international standards, globalization, crimes, criminal sanction.*

³⁸⁵ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina

³⁸⁶ Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Srbija

UVOD

Osnovu sveobuhvatnog i kompleksnog sistema mjera, sredstava i postupaka koje preduzimaju nadležni državni organi, ali i organi međunarodne zajednice na suprostavljanju različitim oblicima i vidovima povrede, narušavanja ili ugrožavanja nuklearne sigurnosti predstavljaju međunarodni standardi utvrđeni u bečkoj Konvenciji o nuklearnoj sigurnosti iz 1994. godine. Naime, pojedine države ugovornice su (svjesne značaja, koji za međunarodnu zajednicu ima obezbjeđivanje sigurne, dobro pravno uređene i životnoj sredini prilagođene upotrebe nuklearne energije) potvrdile potrebu da se visok nivo nuklearne sigurnosti širom svijeta i dalje unaprjeđuje, pri čemu je za nuklearnu sigurnost odgovorna svaka pojedina država koja ima nadležnost nad nuklearnim postrojenjem (Jovašević, 2011: 67-71).

Upravo stoga, u cilju unaprjeđenja djelotvorne nuklearne sigurnosne kulture, države postaju svjesne da akcidenti na nuklearnom postrojenju u jednoj državi mogu prouzrokovati prekogranične uticaje, a na osnovu Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala iz 1979. godine, Konvencije o ranom obavještavanju o nuklearnim nesrećama iz 1986. godine i Konvencije o pomoći u slučaju nuklearnih nesreća ili radiološke opasnosti iz 1986. godine, potvrđuju važnost međunarodne saradnje za jačanje nuklearne sigurnosti kroz postojeće bilateralne i multilateralne mehanizme (Petrović, Jovašević, 2010: 56-61). Tako, Bečka konvencija (Pavišić, 2006: 167-173) nameće pojedinim državama potpisnicama obavezu primjene osnovnih načela koja se odnose na sigurnost nuklearnih postrojenja, više nego što obuhvata primjenu detaljnih sigurnosnih standarda, kao i upozorava da postoje međunarodne sigurnosne smjernice koje se povremeno dopunjuju radi osavremenjavanja načina za postizanje visokog nivoa sigurnosti. Na taj način se utvrđuje potreba da se, bez odlaganja, otpočne sa pripremanjem međunarodne konvencije o sigurnosti u oblasti upravljanja radioaktivnim otpadom, čim postupak za razvoj sigurnosnih načela za upravljanje otpadom koji je u toku bude imao široku međunarodnu saglasnost, imajući pri tome u vidu dalji stručno-tehnički rad na sigurnosti drugih dijelova nuklearnog gorivnog ciklusa, kao i to da bi taj rad mogao vremenom da olakša razvoj postojećih i pripremu budućih međunarodnih instrumenata.

MEĐUNARODNI STANDARDI O NUKLEARNOJ SIGURNOSTI

Konvencija o nuklearnoj sigurnosti (Jovašević, Ikanović, 2016: 71-73) iz 1994. godine u članu 1 definiše sljedeće ciljeve: a) da se ostvari i širom svijeta kontinuirano sprovodi visok nivo nuklearne sigurnosti, kroz jačanje nacionalnih mjera i međunarodne saradnje, uključujući, prema potrebi, i tehničku saradnju u oblasti sigurnosti, b) da se uspostavi i kontinuirano sprovodi efikasna zaštita od mogućih radijacionih rizika u nuklearnim postrojenjima, kako bi se lica, društvo i životna sredina zaštitili od štetnih uticaja jonizujućih zračenja iz takvih postrojenja i c) sprječavanje akcidenata sa radiološkim posljedicama i ublažavanje takvih posljedica - ako bi do njih došlo. Ova konvencija se primjenjuje (u smislu člana 3) na sigurnost nuklearnih postrojenja. Kao nuklearno postrojenje se smatra bilo koja kopnena civilna nuklearna elektrana koja je pod njenom nadležnošću, uključujući one objekte za skladištenje, rukovanje i tretman radioaktivnih materijala koji se nalaze na istoj lokaciji i direktno su povezani s radom nuklearne elektrane. Takva elektrana prestaje da bude nuklearno postrojenje samo onda kada se trajno uklone svi gorivni elementi iz jezgra reaktora i izvrši njihovo sigurno skladištenje, u skladu sa odobrenim procedurama, a plan dekomisije odobri nadležno regulatorno tijelo države.

Prema odredbama ove konvencije (član 4), svaka država kao ugovorna strana se obavezuje da, u okviru svog pravnog poretka, preduzima zakonske, regulatorne, upravne i druge mjere koje

su potrebne za sprovođenje obaveza preuzetih ovom konvencijom (Pavišić, Bubalović, 2013: 93-99). Tako se države obavezuju da će preduzeti odgovarajuće korake kako bi obezbijedile da se sigurnost nuklearnih postrojenja postojećih u vrijeme kada je Konvencija stupila na snagu, ponovo provjeri - što prije je to moguće. Tamo gde je to potrebno, država će po hitnom postupku obezbijediti da se izvrše sva razložna i praktično izvodljiva unaprjeđenja, kako bi se podigao nivo sigurnosti nuklearnog postrojenja. Ako takvo poboljšanje ne može da se postigne, treba planirati prestanak rada nuklearnog postrojenja što je prije u praksi moguće. Pri određivanju kada će se prestati sa radom, može se uzeti u obzir ukupni energetska kontekst i moguće alternative, kao i društveni, ekološki i ekonomski uticaj.

Kako bi se ostvarili navedeni ciljevi i zadaci, države se obavezuju (član 7) da će utvrditi i kontinuirano održavati zakonski i regulatorni okvir kako bi uredila i kontrolisala sigurnost nuklearnih postrojenja. Taj zakonski i regulatorni okvir predviđa: a) utvrđivanje mjerodavnih nacionalnih sigurnosnih zahtjeva i propisa, b) sistem licenciranja koji se odnosi na nuklearna postrojenja i na zabranu rada nuklearnog postrojenja bez licence, c) sistem regulatorne inspekcije i procjenjivanja stanja kod nuklearnih postrojenja, kako bi se utvrdila usklađenost sa važećim propisima i uslovima za izdavanje licenci i d) sprovođenje važećih propisa i uslova za izdavanje licenci, uključujući suspenziju, izmjenu ili oduzimanje licenci (Degan, Pavišić, 2005: 213-217).

Svaka država takođe preduzima sve potrebne mjere kako bi obezbijedila da sve organizacije koje se bave djelatnostima neposredno povezanim sa nuklearnim postrojenjima utvrde takvu strategiju koja daje dužan prioritet nuklearnoj sigurnosti. Države se, dalje, u smislu člana 13 Konvencije, obavezuju da će preduzeti odgovarajuće mjere da se uspostave i primjenjuju programi za osiguranje kvaliteta, imajući u vidu da je potrebno da se pouzdano ispunjavaju posebni zahtjevi za sve aktivnosti koje su od značaja za nuklearnu sigurnost tokom cijelog životnog vijeka nuklearnog postrojenja.

U tom smislu se preduzimaju mjere koje treba da obezbijede: a) da se sveobuhvatne i sistematske procjene sigurnosti vrše prije izgradnje i puštanja u rad nuklearnog postrojenja, kao i tokom cijelog njegovog životnog vijeka. Te procjene će biti dobro dokumentovane, ažurirane na osnovu operativnog iskustva u radu postrojenja i značajnih novih informacija koje se odnose na sigurnost i pregledane u okviru nadležnosti regulatornog tijela i b) potvrdu da je obezbijedena trajna usklađenost fizičkog stanja i rada nuklearnog postrojenja s njegovim projektom, važećim nacionalnim sigurnosnim zahtjevima, kao i ograničenjima u radu i radnim uslovima, a putem analiza, nadzora, ispitivanja i inspekcija.

Svaka je država posebno obavezana da naročito vodi računa o zaštiti od zračenja. U ostvarenju ovog zadatka države preduzimaju različite opšte i posebne mjere (član 15) kojima će obezbijediti da se izlaganje profesionalno izloženih lica i stanovništva zračenju koje emituje nuklearno postrojenje u svim radnim stanjima održava na najnižem mogućem nivou, kao i da nijedno lice ne bude izlagano dozama zračenja koje premašuju nacionalno propisane granične doze.

Pošto se radi o visokorizičkoj djelatnosti, gdje je opasnost po život i tijelo ljudi i njihovu imovinu prisutno, neposredno, stvarno i blisko, posebno se insistira na spremnosti svih društvenih subjekata za vanredne situacije (član 16). Zato, svaka država preduzima odgovarajuće mjere kako bi obezbijedila postojanje planova za djelovanje u vanrednoj radijacionoj situaciji na lokaciji i van lokacije, koji se rutinski provjeravaju za nuklearna postrojenja i obuhvataju aktivnosti koje će se izvoditi u slučaju vanredne situacije. Kod svakog

novog nuklearnog postrojenja, takvi planovi moraju da se pripreme i testiraju prije nego što postrojenje otpočne sa radom u oblasti iznad malih snaga, koje je odobrilo regulatorno tijelo.

Takođe se preduzimaju i odgovarajuće mjere kako bi svom stanovništvu i nadležnim organima država koje su u neposrednoj blizini nuklearnog postrojenja, u mjeri u kojoj postoji vjerovatnoća da će oni biti ugroženi vanrednom radijacionom situacijom, dostavila odgovarajuće informacije za planiranje i odgovor u vanrednim radijacionim situacijama. Ali, i države koje nemaju nuklearno postrojenje na sopstvenoj teritoriji će, u mjeri u kojoj postoji vjerovatnoća da će i same biti ugrožene u slučaju radiološke vanredne situacije u nuklearnom postrojenju u neposrednoj blizini, preduzeti odgovarajuće mjere za pripremu i ispitivanje planova za djelovanje u vanrednim radijacionim situacijama za svoju teritoriju koji obuhvataju aktivnosti koje bi se izvodile u slučaju takve vanredne situacije. Pri tome se posebno preduzimaju odgovarajuće procedure: a) za procjenu svih značajnih faktora koji su u vezi s lokacijom, a za koje postoji vjerovatnoća da mogu uticati na sigurnost nuklearnog postrojenja tokom njegovog planiranog životnog vijeka, b) za procjenu vjerovatnog uticaja predloženog nuklearnog postrojenja na sigurnost stanovništva, društva i životne sredine, c) za, po potrebi, ponovno procjenjivanje svih značajnih faktora navedenih u tačkama (a) i (b), da bi se obezbjedila kontinuirana sigurnosna prihvatljivost nuklearnog postrojenja i d) za konsultacije s ugovornim stranama u neposrednoj blizini predloženog nuklearnog postrojenja, u mjeri u kojoj postoji vjerovatnoća da će biti ugrožene tim postrojenjem, kao i za dostavljanje, na zahtjev, neophodnih informacija tim ugovornim stranama, kako bi im se omogućilo da ocijene i naprave sopstvenu procjenu vjerovatnog sigurnosnog uticaja tog nuklearnog postrojenja na sopstvenoj teritoriji.

Poseban značaj ima i sistem mjera koje države preduzimaju sa ciljem da se obezbijedi: a) da projektovanjem i izgradnjom nuklearnog postrojenja bude predviđeno nekoliko nivoa i metoda za pouzdanu zaštitu (zaštitu po dubini) od ispuštanja radioaktivnih materijala, u cilju sprječavanja nastanka akcidenata, kao i od ublažavanja njihovih posljedica u slučaju da do njih ipak dođe, b) da projektovanjem i izgradnjom nuklearnog postrojenja budu obuhvaćene tehnologije koje su iskustveno provjerene ili potvrđene putem testiranja ili analize i c) da se projektovanjem nuklearnog postrojenja omogućava pouzdan i stabilan rad kojim se lako upravlja, imajući posebno u vidu ljudski faktor i uzajamni odnos čovjeka i mašine.

Svakako da je od najvećeg značaja za obezbjeđenje nuklearne sigurnosti svake pojedine države, regiona, pa i šire međunarodne zajednice da se obezbijedi efikasan sistem mjera koje treba da obezbijede rad nuklearnog postrojenja, i to: a) da početno odobrenje za rad nuklearnog postrojenja bude zasnovano na odgovarajućoj analizi sigurnosti i programu za puštanje u rad, kojima se dokazuje da je postrojenje izgrađeno u skladu s projektom i sigurnosnim zahtjevima, b) da pogonski uslovi i ograničenja koji proističu iz analize sigurnosti, ispitivanja i radnog iskustva budu određeni i po potrebi revidirani u svrhu utvrđivanja sigurnosnih granica za rad postrojenja, c) da se rad, održavanje, inspekcija i testiranje nuklearnog postrojenja sprovede u skladu s odobrenim procedurama, d) da postoje utvrđene procedure za slučaj predviđenih događanja i za slučaj akcidenata u toku rada postrojenja, e) da potrebni inženjering i tehnička podrška za sve oblasti koje su u vezi sa sigurnošću budu na raspolaganju tokom cijelog životnog vijeka nuklearnog postrojenja, f) da nosilac odnosno licence blagovremeno izvještava regulatorno tijelo o svim događajima od značaja za sigurnost, g) da postoje utvrđeni programi za prikupljanje i analizu iskustva u radu postrojenja i da se postupa prema dobijenim rezultatima i donijetim zaključcima, kao i da se koriste postojeći mehanizmi kako bi se značajna iskustva podijelila sa međunarodnim tijelima i sa drugim operativnim organizacijama i regulatornim tijelima i h) da se generisanje radioaktivnog otpada, koji potiče od rada nuklearnog postrojenja,

vrši na najnižem praktično izvodljivom nivou za dati proces i u pogledu aktivnosti i po zapremini, kao i da se kod svakog neophodnog tretmana i skladištenja istrošenog goriva i otpada koji su neposredno vezani za rad nuklearnog postrojenja i koji su na istoj lokaciji kao i nuklearno postrojenje, u obzir uzimaju kondicioniranje i odlaganje.

Ove međunarodne standarde je prihvatila i Bosna i Hercegovina. Na osnovu toga je Republika Srpska u julu 2017. godine prilikom donošenja Krivičnog zakonika³⁸⁷ (KZ) u grupi krivičnih djela protiv životne sredine predvidjela nekoliko krivičnih djela koja imaju za cilj za obezbijede pojačanu krivičnopravnu zaštitu nuklearne sigurnosti.

KRIVIČNA DJELA PROTIV ŽIVOTNE SREDINE REPUBLIKE SRPSKE

Objekt zaštite ovih krivičnih djela jeste životna sredina (Đorđević, Đorđević, 2016: 183 i 184). To je skup prirodnih i stvorenih vrijednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život ljudi. Tako određena životna sredina se uvijek određuje svojim kvalitetom. Kvalitet životne sredine je stanje životne sredine koji se iskazuje fizičkim, hemijskim, biološkim, estetskim i drugim indikatorima. U okviru ovako shvaćene životne sredine razlikuju se: prirodne vrijednosti, zaštićena prirodna dobra, javno prirodno dobro, geodiverzitet (geološka raznovrsnost), biodiverzitet (biološka raznovrsnost) i sl. Kao objekt zaštite ovih krivičnih djela može se javiti životna sredina u cijelosti ili pojedini njeni vidovi, segmenti kao što su: voda, vazduh, zemljište, flora i fauna koji su sadržani u litosferi, pedosferi, hidrosferi, atmosferi, biosferi i tehnosferi. Ovako shvaćene zaštićene vrijednosti predstavljaju predmet regulative domaćeg zakonodavstva, ali i propisa međunarodnog karaktera.

Brojni zakonski i podzakonski propisi uređuju oblast životne sredine. Skup tih propisa čini ekološko pravo ili pravo uređenja i zaštite životne sredine. Svi domaći propisi su u skladu sa nizom međunarodnih propisa iz ove oblasti. U okviru međunarodnih propisa razlikuju se dvije vrste. To su: a) propisi univerzalnog karaktera - donijeti u okviru i pod okriljem Organizacije Ujedinjenih nacija i njenih organa i b) propisi regionalnog karaktera - donijeti od strane regionalnih organizacija kao što su: Savjet Evrope, Evropska unija i sl. (Jovašević, 2012: 178-193). Pored toga, brojne međunarodne organizacije se bave različitim pitanjima iz oblasti zaštite, unaprjeđenja i očuvanja životne sredine kao što su: Komisija UN za održivi razvoj, Program UN za životnu sredinu, Program UN za razvoj, Svjetska meteorološka organizacija i dr.

Životna sredina (u cijelosti ili njeni segmenti) se štiti od svih oblika zagađenja koje predstavlja unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu izazvano ljudskim djelatnostima ili prirodnim procesima, koje ima ili može da ima štetne posljedice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Od pojma zagađenja razlikuje se pojam degradacije životne sredine. To je proces narušavanja kvaliteta životne sredine koji nastaje prirodnom ili ljudskom aktivnošću ili je posljedica nepreduzimanja mjera radi otklanjanja uzroka narušavanja kvaliteta ili štete po životnu sredinu, prirodne ili radom stvorene vrijednosti.

Inače, u pravnoj teoriji ima i takvih shvatanja koja objekt zaštite ovih krivičnih djela određuju kao pravo na zdravu životnu sredinu, kao jedno od osnovnih, prirodnih, univerzalnih ljudskih prava. Na posredan način kao objekt zaštite ovih krivičnih djela se javlja i zdravlje ljudi, i to zdravlje individualno neodređenog broja ljudi. Zdravlje predstavlja psihofizičko stanje čovjeka kod koga postoji harmonična funkcija svih organa i procesa koji ga čine sposobnim za normalan

³⁸⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 64/17.

život, rad i društvenu produktivnost. Tehničko-tehnološki razvoj i uopšte civilizacijski napredak, uz industrijalizaciju i upotrebu ogromnih, različitih i često opasnih izvora energije, sirovina i opasnih uređaja dovodi do ugrožavanja života i zdravlja svih ljudi koji se nađu na određenom prostoru, odnosno u zoni dejstva ekspanzivne ekološke opasnosti.

Ova krivična djela su najčešće određena blanketnom dispozicijom (Mrvić Petrović, 2005: 287-289). To znači da njihovu radnju izvršenja predstavlja svaka djelatnost činjenja ili nečinjenja kojom se odstupa od ekoloških propisa, kojima se, dakle, krše propisi iz oblasti ekološkog (kao posebne grane upravnog) prava. To znači da je za upotpunjavanje sadržine i obilježja bića ovih krivičnih djela potrebno izvršiti analizu drugih vankrivičnih pravnih propisa kako bi se saznalo koja su ponašanja dopuštena, a koja zabranjena.

Od krivičnih dela protiv životne sredine treba razlikovati ekološke delikte ili ekološku delinkvenciju. Pod ovim se pojmom podrazumijeva sveukupnost ljudskih ponašanja kojima se povrjeđuju ili ugrožavaju društvene vrijednosti koje određuju uslove za očuvanje, unapređenje i zaštitu životne i radne sredine čovjeka. Ovako shvaćena ekološka delinkvencija je samo dio ukupne delinkvencije sa kojom se društvo - država suočava u određenom vremenskom periodu. U okviru ekoloških delikata razlikuju se: a) ekološka krivična djela i b) ekološki prekršaji.

U okviru ekoloških krivičnih djela razlikuju se (Kokolj, Jovašević, 2011: 334-336): a) prava ili čista ekološka krivična djela (ekološka krivična dela u užem smislu) - krivična djela koja su sistematizovana u KZ, u grupi krivičnih djela protiv životne sredine i b) neprava ili relativna ekološka krivična djela (ekološka krivična djela u širem smislu) - krivična djela koja su predviđena u drugim grupama krivičnih djela u okviru KZ ili u sporednom, dopunskom ili pomoćnom krivičnom zakonodavstvu. Ona su na posredan način upravljena protiv životne sredine, ali se uz ovu vrijednost kao pretežan, primaran ili prevalentan objekt zaštite javljaju druge društvene vrijednosti prema čijem značaju su upravo ova djela i sistematizovana u druge grupe krivičnih djela kao što su npr. djela protiv zdravlja ljudi, djela protiv opšte sigurnosti ljudi ili imovine i dr.

Posljedica krivičnih dela iz ove glave je dvojako određena kao: a) ugrožavanje životne sredine i b) ugrožavanje zdravlja ljudi (Jovašević, Ikanović, 2102a: 223-225). Ta opasnost je kod nekih krivičnih djela apstraktna, a kod drugih djela konkretna. Konkretna, neposredna, bliska, stvarna opasnost je opasnost koja je stvarno, neposredno nastupila za život, tjelesni integritet i zdravlje drugog lica, odnosno za životnu sredinu. To znači da je mogućnost povrede ovih dobara bila izvjesna, ali ipak nije nastupila u konkretnom slučaju. Ova opasnost je element bića krivičnog djela i mora biti dokazana u krivičnom postupku u konkretnom slučaju.

Apstraktna ili opšta opasnost je opasnost koja je mogla da nastupi prema zaštićenom dobru usljed preduzete radnje izvršenja, ali nije nastupila u konkretnom slučaju. Preduzimanjem radnje izvršenja smatra se da je posljedica u vidu apstraktne opasnosti za zaštićeno dobro i nastupila. Ona nije element bića krivičnog djela, pa se ne mora dokazivati njeno nastupanje. Za postojanje djela sa apstraktnom opasnošću dovoljno je preduzimanje radnje izvršenja, jer se smatra da je time i prouzrokovana apstraktna opasnost. Neka krivična djela iz ove glave imaju posljedicu u vidu povrede zaštićenog dobra: zagađenje životne sredine u cijelosti ili njenih pojedinih dijelova - vazduha, vode ili zemljišta, uništenje životinjskog ili biljnog svijeta, uginuće većeg broja životinja ili riba, uginuće životinja ili druga znatna šteta.

Veći broj ovih krivičnih djela može da izvrši svako lice, a samo kod nekih od njih kao učinilac može da se javi određeno lice - službeno ili odgovorno lice. U pogledu krivice, ova se djela mogu izvršiti sa umišljajem ili iz nehata (Petrović, Jovašević, 2005: 213-215).

ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE OTPADNIM MATERIJAMA

Prvo krivično delo koje u Republici Srpskoj štiti životnu sredinu i nuklearnu sigurnost je predviđeno u članu 371 KZ pod nazivom „Zagađivanje životne sredine otpadnim materijama“. Ovo djelo se sastoji u preradi, odlaganju, odbacivanju, sakupljanju, skladištenju, uvozu, izvozu ili prevozu suprotno propisima otpada, nuklearnog materijala, druge radioaktivne supstance ili opasne materije ili u posredovanju u preduzimanju navedenih radnji ili u postupanju na način koji može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti kvalitet vazduha, zemljišta, vode ili šume ili koje može ugroziti biljke ili životinje u znatnoj mjeri ili na širem području ili koje može ugroziti život ili zdravlje ljudi (Jovašević, 2011a: 389-391).

Objekt zaštite je životna sredina, a objekt napada je višestruko određen kao: a) otpad, b) nuklearni materijal, c) druge radioaktivne supstance i d) opasne materije.

Radnja izvršenja je višestruko alternativno određena kao: a) prerada - prepravka, prepravljavanje predmeta, b) odlaganje - odvoženje, udaljavanje sa mjesta na kome se predmet nalazio, c) odbacivanje - ostavljanje predmeta na nekom skrivenom mjestu, d) sakupljanje - pribavljanje predmeta bilo koji način, e) skladištenje - neposredna ili posredna faktička, državinska vlast, f) uvoz - unošenje predmeta u zemlju, g) izvoz - iznošenje predmeta iz zemlje, h) prevoz - prenošenje predmeta bilo kojim prevoznim sredstvom u suvozemnom, vodenom ili vazdušnom saobraćaju, i) posredovanju - pomaganje, olakšavanje da se preduzme neka od navedenih radnji gdje pomaganje nije oblik

MIODRAG SIMOVIĆ

Sudija

Rođen je u Foči. Pravni fakultet je završio u Novom Sadu kao jedan od najboljih studenata. Na postdiplomskom studiju krivičnog prava smjera u Novom Sadu 1981. godine stekao je zvanje magistra, a na istom fakultetu je odbranio doktorsku disertaciju 1985. godine. Nakon završenog studija radio je u Ministarstvu unutrašnjih poslova SRBiH i Ministarstvu pravosuđa i uprave SRBiH. Od 30. januara 1991. do 25. oktobra 1993. godine obavljao je funkciju potpredsjednika Vlade SRBiH i Republike BiH. Za sudiju Ustavnog suda Republike Srpske izabran je 24. decembra 1998. godine i na toj funkciji je ostao do 13. maja 2003. godine, kada je izabran za sudiju Ustavnog suda BiH. Na funkciju potpredsjednika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine izabran je krajem maja 2003, a reizabran u maju 2006. godine. Dužnost predsjednika Ustavnog suda Bosne i Hercegovine obavljao je od 30. maja 2009. godine do 26. maja 2012. godine, kada je ponovo izabran za potpredsjednika Suda. Redovni je profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu i Pravnog fakulteta u Bijaču na predmetu Krivično procesno pravo. Dopisni je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i član Predsjedništva Akademije, te predsjednik Odbora za pravne nauke Odjeljenja društvenih nauka Akademije. Inozemni je član Ruske akademije prirodnih nauka. Član je Predsjedništva Udruženja pravnika Republike Srpske i član redakcije šest časopisa. Uz to, urednik je časopisa „Izbor sudske prakse“ iz Beograda za BiH. Naučnoj i stručnoj javnosti prezentirao je više od 400 radova. Objavio je više knjiga, između ostalih: *Krivično procesno pravo Republike Srpske* (dva izdanja), Banja Luka, 1997. i 1998; *Krivično procesno pravo, Istočno Sarajevo*, 2001; *Krivični postupci u Bosni i Hercegovini*, Banja Luka, 2003; *Krivični postupci u Bosni i Hercegovini - zbirka krivičnih procesnih zakona BiH sa uvodnim komentarom i registrom pojmova*, Sarajevo, 2004; *Praktični komentar Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske*, Banja Luka, 2005; *Krivično procesno pravo - posebni dio*, Banja Luka, 2006; *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2007; *Krivično procesno pravo*, Banja Luka, 2009; *Komentar Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*, Banja Luka, 2010; *Viktimologija*, Bijač, 2011; *Maloljetničko krivično pravo*, Banja Luka, 2013; *Krivično procesno pravo - uvod i opšti dio*, Bijač, 2013. i *Izvršno krivično pravo*, Pravni fakultet Istočno Sarajevo, 2014. godine.

saučesništva, već samostalna radnja izvršenja i j) postupanje na drugi način - preduzimanje bilo koje protivpravne djelatnosti.

Za postojanje djela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima: a) na poseban način - suprotno propisima što ukazuje na blanketni karakter djela, b) u odnosu na poseban predmet - otpad, nuklearni materijal, druge radioaktivne supstance i opasne materije i c) tako da nastupi posljedica u vidu ugrožavanja: 1) kvaliteta vazduha, zemljišta, vode ili šume: trajnije (za duže vrijeme) ili u znatnoj mjeri (u većem obimu), 2) biljke ili životinje u znatnoj mjeri ili na širem području i 3) života ili zdravlja ljudi.

Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice moguć je umišljaj i nehat.

Za umišljajno izvršenje djela je propisana kazna zatvora od jedne do pet godina, a za nehatno djelo kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine.

Djelo ima dva teža oblika ispoljavanja (Jovašević, 2017: 278-281).

Prvi teži oblik djela za koji je propisana kazna zatvora od dvije do osam godina čini lice koje zloupotrebom svog službenog položaja ili ovlašćenja odobri suprotno propisima vršenje sljedećih radnji: preradu, odlaganje, odbacivanje, sakupljanje, skladištenje, uvoz, izvoz ili prevoz otpada, nuklearnog materijala, druge radioaktivne supstance ili opasne materije ili posredovanje u preduzimanju navedenih radnji ili postupanje na drugi način. Ovdje je pomaganje u vidu omogućavanja, olakšavanja samostalna radnja izvršenja, a ne oblik saučesništva koju preduzima: a) određeno lice i b) na određeni način - zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja.

Drugi teži oblik djela postoji ako je usljed preduzete radnje izvršenja nastupila teška posljedica u vidu povrede: a) uništenje životinjskog ili biljnog svijeta velikih razmjera, b) zagađenje životne sredine u toj mjeri da je time stvorena opasnost za život ili zdravlje ljudi. Za umišljajno izvršenje osnovnog djela sa težom posljedicom propisana je kazna zatvora od dvije do deset godina, a za nehatno djelo kazna zatvora od jedne do pet godina.

UGROŽAVANJE ŽIVOTNE SREDINE NEPROPISNIM GRAĐENJEM OBJEKATA I POSTROJENJA

U članu 373 KZ je predviđena krivična odgovornost za krivično djelo pod nazivom „Ugrožavanje životne sredine nepropisnim građenjem objekata i postojenja“. Budući da se radnja izvršenja ovog dela može odnositi i na nuklearno postojenje, i ovim djelom se ugrožava nuklearna sigurnost.

Djelo se sastoji u izgradnji, stavljanju u pogon ili upravljanju postrojenjem u kome se odvijaju opasni postupci u kome se čuvaju ili koriste opasne supstance ili sredstva za njihovo spravljanje suprotno propisima čime se može u znatnoj mjeri ugroziti kvalitet vazduha, zemljišta ili voda ili u znatnoj mjeri ili na širem prostoru ugroziti životinje ili biljke ili se može ugroziti život ili zdravlje ljudi (Simović, Simović, Todorović, 2015: 123-124).

Objekt zaštite je životna sredina, a objekt napada su postojenja: a) u kojima se odvijaju opasni postupci i b) u kojima se čuvaju ili koriste opasne supstance ili sredstva za njihovo spravljanje. Radnja izvršenja je trojako alternativno određena kao (Babić, Marković, 2007: 345-346): a) izgradnja - izvođenje građevinskih radova na novom ili prepravljnje postojećeg objekta, b) stavljanje u pogon - početak rada i c) upravljanje - koordinisanje i rukovođenje radom objekta. Za postojanje djela je bitno da se radnja izvršenja preduzima: a) u odnosu na određeni predmet - postrojenje u kome se odvijaju opasni postupci, u kome se čuvaju ili koriste opasne supstance

ili sredstva za njihovo spravljanje, b) na određeni način - suprotno propisima, što ukazuje na blanketni karakter djela i c) tako na da nastupi posljedica ugrožavanja u vidu: 1) ugrožavanja kvaliteta vazduha, zemljišta ili voda u znatnoj (većoj) mjeri, 2) ugrožavanja životinja ili biljaka u znatnoj mjeri ili na širem prostoru i 3) ugrožavanja života ili zdravlja ljudi (Jovašević, Mitrović, Ikanović, 2017: 313-322).

Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice moguć je umišljaj ili nehat. Za umišljajno izvršenje djela je propisana kazna zatvora od jedne do pet godina, a za nehatno djelo kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine.

Teži oblik djela za koji je propisana kazna zatvora od dvije do osam godina postoji: a) ako učinilac ima posebno svojstvo - službeno ili odgovorno lice, b) preduzme radnju dozvoljavanja (omogućavanja, pomaganja) izgradnje, stavljanja u pogon ili upravljanja takvim objektima i postrojenjima i c) na određeni način - suprotno propisima.

UGROŽAVANJE OZONSKOG OMOTAČA

U članu 380 KZ propisano je specifično krivično djelo pod nazivom „Ugrožavanje ozonskog omotača“. Djelo se sastoji u proizvodnji, uvozu, izvozu, stavljanju u promet ili korišćenju suprotno propisima supstanci koje oštećuju ozonski omotač (Petrović, Jovašević, Ferhatović, 2016: 395-402).

Objekt zaštite je ozonski omotač kao važan deo atmosfere. Objekt napada su supstance koje oštećuju ozonski omotač u čvrstom, tečnom ili gasovitom stanju.

Radnja izvršenja je višestruko alternativno određena kao (Pavišić, Grozdanić, Veić, 2007: 592-596): a) proizvodnja, b) uvoz, c) izvoz, d) stavljanje u promet i e) korišćenje. Za postojanje dela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima: a) na određeni način - suprotno propisima i b) u odnosu na određene predmete - supstance koje oštećuju ozonski omotač.

Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice moguć je umišljaj ili nehat. Za umišljajno djelo je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine, a za nehatno djelo kazna zatvora do dvije godine.

NEIZVRŠENJE ODLUKE O MJERAMA ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

„Neizvršenje odluke o mjerama zaštite životne sredine uopšte“, pa i od nuklearne opasnosti je predviđeno kao krivično djelo u članu 386 KZ. Djelo se sastoji u nepostupanju po odluci nadležnog organa o preduzimanju mjera zaštite životne sredine od strane službenog ili odgovornog lica (Selinšek, 2007: 424-427).

Objekt zaštite je životna sredina.

Radnja izvršenja je određena kao nepostupanje (Turković *et al.*, 2013: 267-271). To mogu biti različite djelatnosti: a) činjenja kojima se postupa protivno donijetoj odluci i b) propuštanja da se postupi po donijetoj odluci uopšte, u određenom roku, na određenom mjestu ili u pogledu određenih mjera. Za postojanje djela je potrebno: a) da postoji odluka nadležnog organa o preduzimanju određenih mjera zaštite životne sredine, b) da je takva odluka konačna i pravnosnažna, dakle, podobna za izvršenje, c) da učinilac djela zna, da je svjestan postojanja takve odluke, d) da je učinilac djela objektivno u stanju, u mogućnosti da primijenu donijetu odluku i e) da učinilac djela bez opravdanih razloga ne postupa po donijetoj odluci.

Izvršilac djela može da bude samo određeno lice - službeno ili odgovorno lice u čiji opis poslova i zadataka spada primjena mjera za zaštitu životne sredine uopšte ili pojedinih vidova životne sredine (vode, vazduha ili zemljišta). U pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo je djelo propisana kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine. Pri izricanju uslovne osudu učiniocu sud može odrediti obavezu da u određenom roku preduzme mjere koje je nadležni organ odredio.

UNOŠENJE OPASNIH MATERIJA U REPUBLIKU SRPSKU

Krivično djelo iz člana 387 KZ pod nazivom „Unošenje opasnih materija u Republiku Srpsku“ se sastoji u unošenju u Republiku Srpsku radioaktivne ili druge materije ili otpadaka koji su štetni za život ili zdravlje ljudi suprotno propisima. Ovo je poslednje ekološko krivično djelo kojim se u Republici Srpskoj pruža krivičnopravna zaštita nuklearnoj sigurnosti (Lazarević, Vučković, Vučković, 2004: 737-744).

Objekt zaštite je životna sredina, a objekt napada je alternativno određen kao: a) radioaktivne materije, b) druge materije i c) otpaci koji su štetni za život ili zdravlje ljudi.

Radnja izvršenja (Simić, Trešnjev, 2010: 187-191) je određena kao unošenje u Republiku Srpsku. To je djelatnost kojom se iz inostranstva, neposredno ili posredno, bilo kojim prevoznim sredstvom, unose, uvoze ili primaju određeni predmeti. Za postojanje djela je potrebno da se radnja izvršenja preduzima: a) u odnosu na određene predmete - radioaktivne ili druge materije ili otpatke koji su štetni za život ili zdravlje ljudi, b) na određenom mjestu - na teritoriji Republike Srpske i c) na određeni način - suprotno propisima, što ukazuje na blanketni karakter djela.

Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo je djelo propisana kazna zatvora od jedne do pet godina.

Teži oblik djela (Jovašević, Mitrović, Ikanović, 2017a: 549-561) za koji je propisana kazna zatvora od dvije do osam godina postoji ako: a) učinilac zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja, b) na određeni način - suprotno propisima i c) preduzme radnju omogućavanja, olakšavanja, pomaganja drugome da u Republiku Srpsku unese radioaktivne ili druge materije ili otpatke koji su štetni za život ili zdravlje ljudi. Ovdje je radnja izvršenja određena kao omogućavanje. To je pomaganje koje ovdje nije oblik saučesništva, već je samostalna radnja izvršenja. Ona se sastoji u stvaranju mogućnosti, uslova i pretpostavki da drugo (fizičko ili pravno) lice unese na teritoriju Republike Srpske radioaktivne ili druge materije ili otpatke, i to na poseban način - zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja.

ZAKLJUČAK

Usvajanjem Konvencije o nuklearnoj sigurnosti 1994. godine utvrđen je sistem međunarodnih standarda koji se odnose na mjere za izgradnju, stavljanje u pogon i neposredan rad nuklearnih postrojenja, bilo da se ona nalaze u državi potpisnici ove konvencije ili u njenom okruženju. U cilju unaprjeđenja djelotvorne nuklearne sigurnosne kulture, države postaju svjesne da akcidenti na nuklearnom postrojenju u jednoj državi mogu prouzrokovati prekogranične uticaje i potvrđuju važnost međunarodne saradnje za jačanje nuklearne sigurnosti kroz postojeće bilateralne i multilateralne mehanizme.

U Republici Srpskoj je poslije usvajanja KZ iz jula 2017. godine stvoren efikasan sistem krivičnopravne zaštite nuklearne sigurnosti. U tom cilju je propisano više krivičnih djela, sa različitim oblicima i vidovima ispoljavanja, različitim djelatnostima činjenja ili nečinjenja, različitim objektima napada (gramatički i napadni objekat), te različitim svojstvima učinilaca ovih djela. Za ova krivična djela KZ propisuje sistem krivične odgovornosti (umišljaj ili nehat), odnosno stroge kazne, bilo da se radi o fizičkim ili pravnim licima kao njihovim učinocima.

LITERATURA

- [1] Babić, M., Marković, I. (2007) *Krivično pravo, Posebni dio*. Banja Luka, str. 345-346.
- [2] Degan, V.Đ., Pavišić, B. (2005) *Međunarodno kazneno pravo*. Rijeka, str. 213-217.
- [3] Đorđević, M., Đorđević, Đ. (2016) *Krivično pravo*. Beograd, str. 183 i 184.
- [4] Joldžić, V., Jovašević, D. (2010). (2013) *Ekološko krivično pravo*, Beograd, str. 218-225.
- [5] Jovašević, D. (2011) *Međunarodno krivično pravo*. Niš, 2011, str. 67-71.
- [6] Jovašević, D. (2011a) *Leksikon krivičnog prava*. Beograd, str. 389-391.
- [7] Jovašević, D. (2012) *Sistem ekoloških delikata*. Niš, str.178-193.
- [8] Jovašević, D. (2017) *Krivično pravo, Posebni dio*. Beograd, str. 278-281.
- [9] Jovašević, D., Ikanović, V. (2012a) *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni dio*. Banja Luka, str. 223-225.
- [10] Jovašević, D., Ikanović, V. (2016) *Međunarodno krivično pravo*. Banja Luka, str.71-73.
- [11] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017) *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni dio*. Banja Luka, str. 313-322.
- [12] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017b) *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*. Banja Luka, str. 549-561.
- [13] Kokolj, M., Jovašević, D. (2011) *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti i posebni dio*, Bijeljina, str. 334-336.
- [14] Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004) *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*. Cetinje, str. 737-744.
- [15] Mrvić Petrović, N. (2005) *Krivično pravo*. Beograd, str. 287-289.
- [16] Pavišić, B., Bubalović, T. (2013) *Međunarodno kazneno pravo*. Rijeka, str. 93-99.
- [17] Pavišić, B. (2006). *Kazneno pravo Vijeća Europe*. Zagreb, str.167-173.
- [18] Pavišić, B. Grozdanić, V., Veić, P. (2007) *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb, str. 592-596.
- [19] Petrović, B., Jovašević, D. (2005) *Krivično (kazneno) pravo, Posebni dio*. Sarajevo, str. 213-215.
- [20] Petrović, B., Jovašević, D. (2010). *Međunarodno krivično pravo*. Sarajevo, str. 56-61.
- [21] Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016) *Krivično pravo 2*. Sarajevo, str. 395-402.
- [22] Selinšek, Lj. (2007) *Kazensko pravo, Splošni del in osnove posebnega dela*. Ljubljana, str. 424-427.
- [23] Simić, I., Trešnjev, A. (2010) *Krivični zakonik sa kraćim komentarom*. Beograd, str. 187-191.
- [24] Turković, K. *et al.* (2013) *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb, str. 267-271.